

رویکردی به تعدادی از آثار کالکوگرافی رنگی

ماری کاسات

به لحاظ تکنیک و رنگ

الهام روحانی نسب

کارشناسی ارشد نقاشی دانشگاه الزهراء و مدرس دانشگاه علمی-کاربردی

چاپ دستی زبانی برای بیان ذهنیات هنرمند است و جایگاه خاصی در حوزه هنرهای تجسمی دارد. تکنیک‌های چاپ دستی بسیار متنوع هستند ولی در این مقاله، روش‌های کالکوگرافی رنگی مورد بحث می‌باشند، به لحاظ اینکه آثار منحصر به فرد ماری کاسات^[۱] به این شیوه انجام گرفته‌اند.

ماری کاسات پایه‌گذار چاپ‌های کالکوگرافی رنگی به شیوه خاص خود بوده است و اطلاع از چگونگی بهره‌گیری از این تکنیک‌ها در هنر چاپ بسیار حائز اهمیت است.

در این مقاله با تعریفی مختصر از چاپ دستی، به طور تخصصی ۲ اثر از کارهای ماری کاسات به لحاظ تکنیک و رنگ بررسی شده‌اند.

مقدمه

چاپ دستی به‌عنوان هنری مستقل و غنی در عرصه هنرهای تجسمی مطرح می‌باشد. این هنر دارای پیشینه تاریخی است و در دورانی که خط اختراع نشده بود، جنبه کاربردی داشته است. آدمی برای بیان وقایع، افکار و احساسات خود، اشکالی را بر استخوان یا پوست درختان حک نموده یا بر روی سنگ حجاری می‌نمود. پس از گذشت سال‌ها، با به‌وجود آمدن تمدن، این شاخه هنری مسیر تکامل را طی نموده و با روی آوردن هنرمندان به این حیطه از هنر، چاپ دستی، پیشرفت چشم‌گیری نموده است.

تلاش برخی هنرمندان منجر به پیدایش ابداعات شخصی، در آثار آن‌ها شد و آگاهی از دستاوردهای آنان می‌تواند الهام‌بخش دیگر هنرمندان باشد.

1- Marry Cassat

کاسات یکی از این هنرمندان خلاق و نابغه می باشد که شیوه کار وی تا مدت های مدیدی به صورت یک پازل تکنیکی باقی مانده بود. پس از گذشت سال ها، این شیوه توسط دو محقق (باربارا شاپیرو و نانسی مانتو) کشف شد.

زمانی که کاسات هنر چاپ را آغاز نمود، چاپ دستی از بی ارزش ترین هنرها بود ولی آگاهی از این موضوع تأثیری در شروع هنر چاپ وی، در دو دهه ۱۸۶۰-۱۸۷۹ نداشت. در طی این سال ها وی از اعضاء فعال گروه امپرسیونیست ها بود ولی در آثارش دقیقاً شیوه و اسلوب آن ها را رعایت نمی نمود. کاسات در آثار چاپ خود از تکنیک های متعدد (اچینگ، آکواتینت، سافت گراوند و...) بهره برده است تا به بیان تصویری مورد نظر خود دست یابد. بهره گیری از تکنیک های متعدد، جایگاه وی را در هنر چاپ بسیار بالا برد.

در مورد آثار بی نظیر کاسات تا به حال در ایران، تحقیقی صورت نگرفته است، حال آنکه اطلاع از شیوه های چاپ رنگی وی می تواند راهنمای بسیاری از هنرمندان چاپگر باشد و موجب پیشرفت های چشم گیری در کالوگرافی رنگی شود. دستیابی به این موضوع، هدف اصلی این مقاله است.

امید آنکه، آشنایی با تکنیک های چاپ رنگی ماری کاسات، تحولی در آثار هنرمندان چاپگر کشورمان ایجاد کند و موجب ارتقاء آثار آنان در این شاخه از هنر شود.

چاپ

چاپ به معنای عام، عمل یا فن نقش برگردانی و تکثیر نقش است که سابقه ای بس قدیم دارد گفته می شود که چینیان نخستین مردمی بودند که از نوشته ها و تصاویر، نسخه چاپی یا باسمه^{۱۲} تهیه می کردند. (پاکباز، روئین، ۱۳۷۹، ص ۱۹۱)

چاپ در معنای فرآیندهای هنری، مبتنی بر انواع حکاکی است که از اواخر سده پانزدهم در اروپا رایج شدند و به تدریج تنوع یافتند. این گونه چاپ را چاپ دستی یا چاپ هنری می نامند.

چاپ رنگی

چاپ رنگی جذاب ترین بخش هنر چاپ است. استفاده از رنگ در کار سیاه و سفید، بهانه ای برای به دست آوردن بیان تصویری با ویژگی ها و ارزش های گویاتر است.

در چاپ رنگی باید تمام مراحل با دقت و حساسیت بسیار بالا انجام گیرد، تا نتیجه رضایت بخش باشید. کوچک ترین خطا در هر مرحله از چاپ رنگی، بسیار واضح خود را نمایان می سازد.

چاپ رنگی با چند کلیشه

این روش، امکان وجود تصویری با هر تعداد رنگ دلخواه را برای هنرمند ایجاد می کند. در این روش برای هر رنگ یک کلیشه جداگانه طراحی و حکاکی می شود. در این روش طراحی دقیق برای قرار گرفتن هر رنگ در جای خود بسیار اهمیت دارد.

در چاپ های رنگی و به خصوص در روش چند کلیشه ای، علاوه بر طراحی دقیق و از پیش تعیین شده، جایگاه هر رنگ در مراحل چاپ گرفتن، حساسیت بسیار زیادی دارد. اگر کلیشه ای به طور دقیق چاپ نشود، رنگ ها از جایگاه اصلی خود تجاوز کرده و چاپ نهایی دچار خطا و بی ارزش خواهد شد.

کاسات در آثار چاپ خود بیش از یک کلیشه و یک رنگ استفاده نموده است و با مهارت و دقت بسیار بالایی چاپ گرفته است.

تحلیلی بر آثار چاپ رنگی ماری کاسات

ماری استیونسون کاسات، بانوی نقاش و چاپگر آمریکایی بود. وی در سال ۱۸۴۴، در نزدیکی پیتزبورگ در پنسیلوانیا به دنیا آمد. چاپ های رنگی ماری کاسات در دهه ۱۸۹۰ هنر جهانی را در زمینه چاپ به طور کامل متحول ساخت. علاوه بر زیبایی های فوق العاده، این چاپ ها مجموعه بسیار تکنیکی این دوران (دهه ۱۸۹۰) می باشند و تأکید بسیاری بر روند کاری ماری کاسات و خلاقیت های وی دارند. کاسات در اجرای این چاپ ها دست به انجام شیوه های منحصر به

۲-باسمه: این کلمه ریشه ترکی دارد و به معنای تصویر چاپ شده می باشد. (هانی طبائی، پروین، ۱۳۷۸، ص ۹)

فردی زده است که قبل از وی هیچ هنرمند چاپگری نتوانسته با این ظرافت و خلاقیت چنین چاپ های رنگی بگیرد.

آثار هنری کاسات همیشه به صورت نقاشی و چاپ انجام می شدند. موضوع قابل توجهی که در کار چاپ کاسات به چشم می خورد، ارتباطی است که بین کارهای نقاشی (پاستل، رنگ روغن و...) و حکاکی وی وجود دارد. در دوره ای که روی ارجینال (اصل) بودن آثار، تأکید بسیاری می شد، هیچکس اعتراضی به اصل بودن کارهای چاپ کاسات نداشت، چون او همیشه از طرح ها و نقاشی های خویش برای حکاکی استفاده می کرد. او با داشتن بالاترین درجه یک حکاک ارجینال، در تمام طول زندگی هنری خویش، از اعتبار خاصی برخوردار بود.

آثار هنری کاسات همیشه به صورت نقاشی و چاپ بودند. او گاهی از نقاشی هایش به عنوان مدل برای چاپ و یا از چاپ هایش برای نقاشی استفاده می کرد و گاهی به نظر می آید که وی در حال پرداختن به هر دو مقوله چاپ و نقاشی بوده است. بسیاری از آثار وی با چند شیوه متفاوت انجام گرفته (پاستل، مداد، اچینگ، درای پوینت و...) تا ذهنت خود را به تصویر در آورد.

شباهت هایی که وی در نقاشی و چاپ خود با آثار پیسارو، دگاس و براکمونند کشف کرده بود، به پیشرفت کار هنری وی بسیار کمک کرده بود.

دو اثر از کارهای چاپ رنگی ماری کاسات انتخاب شده و مراحل انجام آثار توضیح داده شده است. این آثار بین سال های ۱۸۹۵-۱۸۸۹ انجام شده اند و به لحاظ تکنیک، رنگ و روش اجرا مورد بحث و تحلیل بصری قرار گرفته اند.

A portrait of the Artist's Mother - 1 (1890-1889)

سافت گراوند اچینگ و آکواتینت

(۲۵۲×۱۷۹ mm)

این اثر بر پایه یک کار بزرگ رنگ روغن از پرترة مادر هنرمند انجام شده است. این کار پیچیده ترین طرحی بود که کاسات تصمیم گرفت، چاپ رنگی از آن بگیرد. روند کار، برگرفته از روش سنتی سافت گراوند اچینگ بوده است.

تصویر شماره ۴: مرحله دوم.

تصویر شماره ۵: مرحله سوم.

تصویر شماره ۱: ماری کاسات؛ Portrait of Mrs. Roberts، رنگ روغن روی بوم، ۱۸۹۰-۱۸۸۹، ابعاد: ۶۸۶×۹۶۵ mm.

تصویر شماره ۶: مرحله چهارم.

تصویر شماره ۳: مرحله اول.

تصویر شماره ۲: ماری کاسات؛

Drawing for portrait of The Artist's Mother

مداد روی کاغذ، ۱۸۸۹ میلادی، ابعاد: ۱۶۸×۲۴۱ mm.

این کار بر روی یک پلیت و در چهار مرحله انجام شده است.

مراحل انجام کار

مرحله اول: روی یک پلیت انجام شده است. در این مرحله کل فیگور و زمینه حک شده است. فیگور به روش سافت گراوند حک شده و آکواتینت به مقدار کم به زمینه پشت اضافه شده است.

مرحله دوم: در این مرحله آکواتینت دوباره در بعضی قسمت‌ها مثل گل‌ها، صورت و شال و روی شانه‌های مادر، بسیار دقیق و با ظرافت حک شده، در صورتی که لباس به صورت خیلی عمیق حک شده. در تمام قسمت‌ها از آکواتینت خیلی با دقت استفاده شده و موضوع به رنگ قهوه‌ای و قهوه‌ای-مشکی و چاپ شده است.

مرحله سوم: روی یک پلیت انجام شده است. دوباره در بعضی قسمت‌ها مثل گل‌ها، صورت و قسمتی از شال، آکواتینت استفاده شده است. الگوهای آکواتینت با دقت «Stopped-out»^[۳] شدند و موضوع به رنگ قهوه‌ای سیاه چاپ گرفته شده است.

مرحله چهارم: با استفاده از شیوه سافت گراوند خطوطی اضافه شده، تا قسمت صورت، دست، گل‌ها و جزئیات زمینه پشت از یکدیگر جدا شوند. برخلاف شال ساده و زمینه قهوه‌ای کمرنگ، لباس دوباره بسیار پررنگ چاپ شده است. در تصویر رنگی، مقداری زرد و سبز به روش آلپو به اضافه شده است.

(1890-1891) In the Omnibus - 2

درای پوینت و آکواتینت (۲۶۷×۳۸۴)

این اثر در همان مرحله طراحی یک کار منحصر به فرد است. کاسات از این طراحی برای چاپ رنگی استفاده کرد، نه به دلیل این که مشکلات نقاشی را از بین ببرد، بلکه فقط می‌خواست یک ایده کامل شده برای چاپ رنگی داشته باشد و تغییرات بعدی را خودش روی پلیت انجام داد.

این کار در هفت مرحله و روی سه پلیت انجام شده است.

مراحل انجام کار

مرحله اول: روی یک پلیت انجام شده

در مرحله اول تمام طراحی به شیوه درای پوینت انجام شده و خطوط خارجی طرح، به غیر از موهای دو خانم که به صورت سایه است، حک شدند.

مرحله دوم: روی یک پلیت انجام شده

پلیت اول: برای پیشرفت بیشتر به وسیله درای پوینت: دست، لباس کودک، خطوط اضافه در قاب پنجره و خطوط بالایی ماشینی که در آن نشسته‌اند، دوباره به صورت افقی طراحی شد و منظره پشت نیز با مداد طراحی شد.

در تصویر دو سوراخ وجود دارد که به نظر می‌رسد از این سوراخ‌ها برای منتقل کردن خطوط به پلیت دیگر استفاده شده است.

مرحله سوم: روی دو پلیت انجام شده

پلیت اول: برای نیمکت و فضای داخلی omnibus آکواتینت اضافه شده و همه این‌ها به رنگ آبی و قهوه‌ای-خاکستری چاپ شدند. بعضی از خطوط اصلی، درای پوینت و بعضی آکواتینت هستند. روی تزئینات گل روی کلاه خانم‌ها، کار بیشتری انجام شده است.

پلیت دوم: روی پلیت دوم برای لباس خانم‌ها، همین‌طور کلاه خانم سمت چپ و طرح روی کلاه خانم سمت راست آکواتینت اضافه شد و به رنگ قهوه‌ای و صورتی چاپ شد.

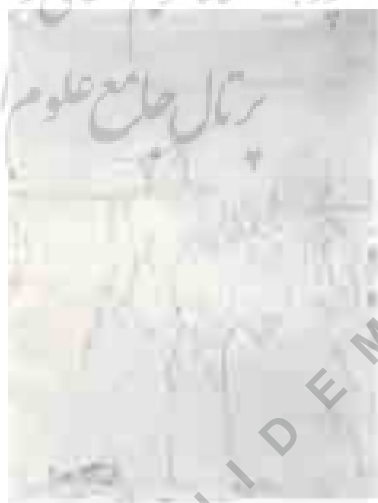
پلیت دوم: آکواتینت برای لباس خانم‌ها به رنگ صورتی و قهوه‌ای اضافه شده همان‌طور که برای کلاه خانم سمت چپ و تزئین روی کلاه خانم سمت راست استفاده شده است.

مرحله چهارم: روی یک پلیت انجام شده

این مرحله روی یک پلیت انجام شده است. برای جلوه بیشتر، کفش‌های کودک، قسمت نشیمن‌گاه لباس خانم‌ها، گوشه‌های دامن‌ها و خطوط افقی که قسمت نشیمن‌گاه نیمکت را جدا می‌کنند (قسمت داخلی صندلی)، درای پوینت اضافه شده، و بعد برای کلاه خانم سمت راست و توپ بچه و مثلثی که بین دست و بدن خانم سمت چپ به وجود آمده، مقدار خیلی کمی آکواتینت اضافه شده است. در قسمت پایین، سمت چپ تصویر، آکواتینت تراشیده شده تا کف omnibus را به وجود بیاورد.

منظره پشت سر و خطوط ساده‌ای که امواج را به وجود آورده به شیوه درای پوینت حک شدند.

تعدادی سوراخ و دو علامت روی طرح وجود

تصویر شماره ۸

تصویر شماره ۷: هاری کاسات:

Drawing For In The omnibus

مداد و گچ سیاه، (۱۸۹۱-۱۸۹۰) میلادی، ابعاد ۲۷۳×۴۵۴.

۳- Stop-out: متوقف کردن خاکستری.

تصویر شماره ۱۱: مرحله دوم.

تصویر شماره ۱۰: مرحله اول.

تصویر شماره ۹: (A Corner of the omnibus) Coin d'Omni bus ماری کاسات، ۱۸۸۷ میلادی.

دارد که به نظر می‌رسد برای انتقال انجام شده است.

پلیت ۲: چاپ گرفته نشده است.

مرحله پنجم: روی دو پلیت انجام شده

پلیت اول: مشابه مرحله چهارم است ولی خطوط افقی به صورت آکواتینت خاکستری قسمت پایین (کف) را به شکل نامنظم ایجاد کرده است.

پلیت دوم: از مرحله سوم هیچ تغییری نکرده است.

پلیت سوم: آکواتینت خاکستری ملایم، سایه‌هایی را در سقف اتوبوس به وجود آورده و منظره زمین پشت با همان خاکستری سایه داده شده است. قایق‌های پشت سر در زمینه، به وسیله سبز، خاکستری و قهوه‌ای رنگ آمیزی شدند. به شیوه آکواتینت، آسمان و آب، زرد کمرنگ و آبی کمرنگ، رنگ آمیزی شدند.

مرحله ششم: این مرحله هم روی یک پلیت انجام شده

پلیت ۱: خاکستری پایین (کف) دوباره آکواتینت شده برای این که خطوط دامن‌ها و سایه خطوط قبلی دیده شوند.

پلیت ۲: از مرحله سوم بدون تغییر باقی مانده است.

پلیت ۳: از مرحله پنجم، هیچ تغییری نکرده است.

مرحله هفتم: روی یک پلیت انجام شده

پلیت ۱: از مرحله ششم بدون تغییر مانده است.

پلیت ۲: از مرحله سوم هنوز تغییر نکرده است.

پلیت ۳: رنگ خاکستری اتوبوس، پل و خطوط ساحل پررنگ‌تر شدند، سبز و خاکستری خطوط ساحل در سمت راست، و محدوده سبز و قهوه‌ای در سمت چپ به شیوه آلپوپه رنگ گذاری شدند.

نتیجه گیری

با تحقیق و بررسی آثار ماری کاسات، مشخص شد که وی اولین بانویی بود که روش‌های نوینی را در کالکوفرافی رنگی ابداع نمود. بررسی صوری و تکنیکی آثار وی، نتایج زیر را شامل شد.

تصویر شماره ۱۴: مرحله ششم.

تصویر شماره ۱۲: مرحله سوم.

تصویر شماره ۱۵: مرحله هفتم.

تصویر شماره ۱۳: مرحله چهارم.

تصویر شماره ۱۸: الهام روحانی نسب، سال ۱۳۸۸.

تصویر شماره ۱۷: الهام روحانی نسب، سال ۱۳۸۸.

تصویر شماره ۱۶: الهام روحانی نسب، سال ۱۳۸۸.

تصویر شماره ۱۹: الهام روحانی نسب، سال ۱۳۸۸.

کاسات به دلیل استفاده از طرح‌ها و نقاشی‌های خود در حکاکی، بالاترین درجهٔ يك حكاك اورجینال را داشت و اعتبار خاصی کسب کرده بود.

آثار چاپ کاسات دارای مشخصاتی است که او را از دیگر چاپگران هم دوره وی متمایز می‌کند. وی در بیشتر آثارش از يك پلیت استفاده می‌نمود. او روی هر يك از پلیت‌های مربوط به يك کار، با ترکیب چند تکنیک، پلیت مورد نظر را آماده می‌ساخت.

هر پلیت را با انتخاب رنگ‌های متفاوت و استفاده از شیوه‌های مختلف برای رنگ‌گذاری آماده می‌کرد و ترتیب چاپ گرفتن از هر يك از این پلیت‌ها، که در نهایت منجر به پدید آمدن يك کار می‌شدند، با سلیقهٔ مختص هنرمند انجام می‌شد. وی گاهی بیش از ۶ مرحله برای رسیدن به تصویر مورد نظر خود، چاپ می‌گرفت. او از تکنیک‌های مختلف کالوگرافی و ترکیب آن‌ها برای خلق ظرافت‌هایی بسیار چشم‌گیر در آثارش استفاده می‌نمود. تزئیناتی بسیار ظریف در آثارش به چشم می‌خورد که تا آن زمان از مشخصات آثار وی بود. (مثلاً خطوط راه‌راه روی لباس‌ها یا تزئینات فضای اثر).

شیوهٔ مرکب‌گذاری با حساسیت بسیار بالا در انتخاب رنگ، ترکیب رنگ‌ها و ترکیب چند تکنیک برای رنگ‌گذاری روی پلیت کارهای وی را از سایر هنرمندان هم‌دوره‌اش متمایز کرده بود. او از ترکیب تکنیک‌های متفاوت، ابزار گوناگون و اطلاعاتی که در زمینهٔ چگونگی به‌کارگیری رنگ‌ها داشت، استفاده می‌کرد تا به بیان تصویری مورد نظر خود دست یابد.

کاسات با دانشی که در حکاکی به‌دست آورد بر بسیاری از هنرمندان چاپگر امریکایی و امریکایی اروپایی پس از خود تأثیر گذاشت. ابداعات و روش‌های نوینی که با مطالعات و تلاش‌های این هنرمند نابغهٔ امریکایی به‌دست آمده است امروزه راه‌گشای بسیاری از هنرمندان چاپگر خواهد بود.

در بخش پایانی، تعداد چهار اثر از چاپ‌های لیمولیوم را که با بهره‌گیری از برخی تجارب ماری کاسات انجام داده‌ام، گنجانده شده است. در این آثار از چند کلیشه برای داشتن چند رنگ متفاوت در یک اثر استفاده شده است. ■

منابع

۱- پاکباز، روئین؛ دایرةالمعارف هنر: نقاشی، پیکره‌سازی و هنرگرافیک، نشر فرهنگ معاصر، تهران، ۱۳۷۸.

۲- هانی طبائی، پروین؛ حکاکی و چاپ چوب، نشر بشارت، تهران، ۱۳۷۸.

3- Nancy Mowl Mathews and Barbara stern Shapiro/Marry cassat's color prits.